

EL VALENCIÀ FRANCESC RAMON GONZÀLEZ I LES SEUES COMPOSICIONS CATALANES DEL "SACRO MONTE PARNASO" (1687)

0. LIMINAR *

El 1687 apareix a València, editat per l'impressor de la Inquisició Francisco Mestre, un volum de composicions en vers de diversos autors, escrites unes en llatí, altres en castellà i altres en català, el denominador comú de les quals és l'apologia del jesuïta sant Francesc Xavier. El responsable de l'edició del llibre, segons llegim a la portada, és «el licenciado Francisco Ramon González», autor, així mateix, de quinze dels poemes que l'integren si fem cas de les rúbriques que, respectivament, els encapçalen. El títol complet del volum, dins la millor tradició barroca, és: *Sacro Monte Parnaso de las musas católicas de los reynos de España, que, unidas, pretenden coronar su frente y guarnecer sus faldas con elegantes poemas en varias lenguas, en elogio del prodigio de dos mundos y sol del Oriente S. Francisco Xavier, de la Compañia de Jesús* (a partir d'ara: SMP).¹

* Manifestem el nostre agraïment al Dr. R. Navarro i a Ana M. Navarro Escolano, de l'Arxiu Històric Municipal d'Elx, i també al pare Benjamí Agulló Pascual, Cronista i Arxiver de la Província franciscana de València, Aragó i Balears, per les diverses atencions que ens han prestat durant l'elaboració d'aquest treball. I, especialment, a Josep A. Sansano, que ens aconseguí el primer microfilm del SMP.

1. A la Biblioteca de la Universitat de València es conserven tres exemplars de l'obra, sota les signatures: R-1/221, Y-26/27 i Y-59/56. Tots tres són substancialment idèntics, si bé el tercer presenta la particularitat d'alterar l'ordre dels tres últims fulls impresos.

Els objectius de la present comunicació són, per una banda, esbrinar els més dels aspectes que ens ha estat possible relacionats amb l'enigmàtica personalitat de l'autor, la qual encara avui no deixa de suscitar incògnites, i, per una altra banda, oferir, per primera vegada, l'inventari, descripció i breu caracterització literària dels seus poemes catalans inclosos en l'obra esmentada. Complementàriament, hem cregut oportú d'afegir, en un apèndix, la transcripció de dues d'aquestes composicions, a tall de mostra paradigmàtica del conjunt. Hem renunciat tanmateix a una caracterització lingüística dels textos, ateses les limitacions materials òbvies a les quals se subjecta aquesta aportació; la deixem, doncs, per a una propera ocasió.

I. L'AUTOR

1. CAP A UN ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La referència més antiga que acredita Francesc Ramon González (des d'ara: FRG) com a autor (*sic*) del SMP és la documentada per Josep Rodríguez a la seua *Biblioteca Valentina*,² on, així mateix, se'ns diu que era natural de València i que probablement usava aquest nom com a pseudònim darrere del qual s'ocultaria una personalitat de la qual no coneixem ni la professió.

Quasi coetàniament, Vicent Ximeno, al repertori *Escritores del Reino de Valencia*,³ a més a més de presentar-nos FRG com a compilador i coautor del SMP —sens dubte amb major propietat que Rodríguez—, reafirma que havia nascut a València, constata la seua afecció a la poesia i introdueix la novetat de classificar-lo com a «Secular de profesiones diversas».

La tercera fita documentada en el temps sobre el nostre autor, la devem a la *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días con adiciones y enmiendas a la de don Vi-*

2. València 1747; reed. 1977, pàg. 145.

3. València 1747-1749, II, pàg. 103.

cente Ximeno, de Just Pastor Fuster.⁴ Ací FRG és presentat com un poeta valencià —no s'especifica si en l'accepció particular o genèrica del gentilici— desconegut, que era llicenciat i capellà. Pastor Fuster és, doncs, el primer que ens informa, amb un relatiu detall, del perfil professional del personatge.

Per la seua banda, Josep Ribelles Comín, en la seua *Bibliografía de la lengua valenciana*,⁵ reitera la condició de llicenciat i capellà de FRG, seguint molt de prop el bibliògraf anterior, alhora que torna a incidir en la possibilitat d'un pseudònim, com ja havia suggerit Rodríguez, si bé introduint alguna variació i concreció respecte de la hipòtesi d'aquest: segons Ribelles, FRG seria el nom real d'un autor que també hauria emprat el pseudònim de «Vicente Claudio».

En la mateixa línia que els anteriors, si bé ara amb una precisió i un detall que palesen un coneixement directe de la font ressenyada, Francisc Martí i Grajales, a l'*Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el Reino de Valencia hasta el año 1700*,⁶ ens presenta FRG com a «sacerdote» i «licenciado en Sacra Teología», alhora que, basant-se en la llicència eclesiàstica que obri el SMP —sobre la qual haurem de tornar *infra*—, es fa eco de la hipotètica imputació d'autoria del llibre a l'enigmàtic «P. Vicente Claudio» que ja hem esmentat, imputació que Martí Grajales sembla descartar a favor de FRG, per tal com aquest és el personatge que signa les composicions de l'obra.

Tanmateix un nou tombant s'havia iniciat en la recerca biogràfica del responsable principal del SMP d'ençà que, l'any 1888, va aparèixer ressenyat a l'*Ensayo biográfico-bibliográfico de escritores de Alicante y su provincia*, de l'erudit alacantí Manuel Rico García.⁷ En aquesta obra el nostre personatge és descrit com a Francisc González —sense el «Ramon» que fins aleshores havia

4. València 1827, I, pàg. 273.

5. València 1915 [1920], 1929 i 1939 [1944]; reed. facsímil 1977, III, pàg. 79, núm. 1.241.

6. Madrid 1927, pàgs. 274-275.

7. Alacant 1888, I, pàg. 103.

acompanyat sempre el «Francesc»—, nascut a Elx el 1636, frare i provincial de les Descalces —«y no Licenciado y Capellán como lo asegura Fuster en su *Biblioteca Valenciana* en la que le coloca como autor de ignorada procedencia»— i mort, molt probablement, pels volts del 1686. En la mateixa línia de Rico s'inscriuen altres informacions posteriors, com ara la de la famosa enciclopèdia Espasa,⁸ o les de més d'un estudiós de la regió alacantina, entre els quals podem citar, per exemple, Alejandro Ramos Folqués⁹ i José Calatayud Bayá.¹⁰

Finalment, els escassos exponents de la historiografia literària més solvent i especialitzada que, fins a hores d'ara, s'han referit a l'editor i coautor del SMP ho han fet sempre de manera força sumària i tangencial, sense entrar a precisar detalls de caire biogràfic. És el cas de Jordi Rubió i Balaguer, que, a l'epígraf dedicat a la poesia de certamen durant la Decadència, dins la seua *Història de la literatura catalana*,¹¹ cita FRG com a autor dels SMP, però tenint bona cura d'ometre qualsevol altra referència; exactament igual s'esdevé amb Antoni Ferrando, especialista en literatura de certàmens, que, en un treball molt recent, es limita a fer esment d'un Francesc González —també ara sense el «Ramon», com havien fet Rico i els seus seguidors—, a qui atribueix unes «octaves» publicades al SMP.¹²

2. LES DADES POSITIVES

La primera font segura per a contrastar el grau de validesa de les informacions subministrades pels bibliògrafs i els historiadors esmentats és el mateix SMP. Tres són els elements d'aquesta obra

8. *Enciclopedia General Ilustrada*, vol. 26 (Madrid [1925], 1958).

9. *Historia de Elche* (Elx 1970), pàg. 628.

10. *Diccionario abreviado de personajes alicantinos* (Alacant 1977), pàg. 115.

11. Barcelona 1949-1958; reed. 1985, II, pàg. 141.

12. *La literatura popularista al País Valencià durant la «Decadència»*, dins RAFAEL ALEMANY (ed.), *Estudis de literatura catalana al País Valencià* (Alacant 1987), pàg. 58.

que ens poden ser d'alguna utilitat a l'hora de fixar la identitat de l'autor que ens ocupa: a) la portada, b) els epígrafs que encapçal·len les composicions, i c) la llicència eclesiàstica que s'insereix tot just després del «Prólogo al lector» que obri el llibre.

a) A la portada, entre altres coses, podem llegir, respecte dels poemes que formen el volum: «que recogidos, y dispuestos con veinte i una lámina del Santo, da a la estampa el Licenciado Francisco Ramón González»; d'on és fàcil deduir el paper de «responsable de l'edició» d'aquest personatge, del qual, a més a més, es constata la condició de «licenciado» i que dedica el volum «a la serenísima señora sor Ana Dorotea de Austria, religiosa profesa en el Real Convento de las Señoras Descalças de la Villa de Madrid».

b) Algunes rúbriques de les que encapçal·len cada poema de l'autor l'acrediten, així mateix, com a llicenciat al mateix temps que com a valencià, sense més detalls ni precisions.

c) Tanmateix la llicència eclesiàstica esmentada, que signa a València Vicente Noguera, doctor en Teologia, el 12 de setembre de 1686, proporciona una informació aparentment, si més no, desconcertant. En efecte, aquesta, en contra de tot pronòstic, atribueix la compilació del SMP a un jesuïta, de nom «P. Vicente Claudio», i no a FRG, tal com resa a la portada:

«Frutos son los que ofrece este volumen, del buen gusto, y la diligencia del P. Vicente Claudio, de la Compañía de Jesús, que para adelantar las glorias de su Francisco, supo con el ardor de su devoción, y cuidadoso desvelo, a las Musas de España más remotas, y recatadas, extraerlas de su retiro estudioso, y hacerlas contribuir en esta aclamación general».

Indubtablement ha de tractar-se del mateix «P. Vicente Claudio» que documenta Josep Rodríguez¹³ com a natural de València, jesuïta i traductor al castellà de l'*Abogado del Purgatorio* (València 1678), tractat religiós escrit originàriament en francès pel P. Marcos Boniers.

Tanmateix, no hem aconseguit documentar la figura de FRG,

13. *Op. cit.*, pàgs. 434-436.

al marge de les referències ja indicades *supra*, si no és que el fem coincidir, com proposava Manuel Rico, amb un Francesc González (o Gosàlvez, o Gonsalbes), del qual sabem que va nèixer a Elx en data posterior al 1646,¹⁴ que va ser escrivà o notari de Crevillent, que va contraure matrimoni amb Gertrudis Navarro el 1677 —també a la ciutat d'Elx— i que, l'any 1686, ingressà en l'orde dels franciscans descalços, dins el qual desenvolupà diversos càrrecs com el de mestre de novicis, guardià i, finalment, provincial a partir del 1710. També hem pogut acreditar la seua condició d'escriptor, sembla que prou circumstancial si jutgem per l'única obra que se li atribueix: una *Relación de las cosas notables que había observado en su santa esposa*.¹⁵

3. CONCLUSIÓ

Arribats en aquest punt cal plantejar-se un parell d'interrogants als quals tractarem de donar resposta amb totes les cauteles que aconsella una recerca no exhaurida:

1. ¿Són FRG i Vicent Claudi una mateixa persona?
2. ¿Ho són, d'altra banda, FRG i Francesc González?

Quant a la primera qüestió, sembla prou plausible sostenir la identificació recíproca de tots dos com a millor fórmula de fer casar les informacions subministrades, respectivament, per la portada i per la llicència eclesiàstica del SMP. Reforçarien aquesta hipòtesi les observacions de Josep Rodríguez i de Josep Ribelles Comín a propòsit de l'existència d'un possible pseudònim. Això no obstant, almenys en teoria, sempre es podria pensar en la possibilitat d'un «responsable d'edició» nominal i, d'alguna manera, «honorari» del SMP, FRG, i d'un curador de l'edició pròpiament dit, Vicent Clau-

14. Així sembla deduir-se de la data de matrimoni dels seus pares, el 5 de novembre de 1646 (veg. *Libro 1 de matrimonios de San Salvador de Elche*, Arxiu de la Basílica de Santa Maria d'Elx —citad, a partir d'ara, ABSME).

15. Hi ha constància de la seua existència als papers de l'arxiu dels franciscans descalços de València, als quals hem tingut accés gràcies a l'amabilitat del pare fra Benjamí Agulló.

di, malgrat que, en el nostre cas, aquesta hipòtesi no sembla massa versemblant atesa la condició de coautor —amb un *corpus* poètic quantitativament important si el comparem amb els d'altres autors del volum— del primer que ens el configuren com una persona molt pròxima al projecte d'edició. Per una altra banda, la condició acreditada de jesuïta de Vicent Claudi resulta també molt adient per a sostenir la seua identitat amb FRG en la mesura que aquest se'ns presenta com a compilador i coautor d'un repertori poètic en elogi de sant Francesc Xavier, tot just un dels homes més reeixits, juntament amb el fundador, de la primera hora de la Companyia.

Pel que fa a la segona qüestió, tot fa pensar que ens trobem davant de dues personalitats diferents, que, en un determinat moment, es feren coincidir en una de sola per una probable confusió del bibliògraf Manuel Rico —a qui seguiren d'altres, curiosament originaris, com ell, de la regió alacantina en els més dels casos—, que hauria barrejat la informació que li proporcionava Pastor Fuster sobre FRG amb la que, com a il·lustre erudit alacantí, podia posseir sobre l'il·licità Francesc Gonzàlez. Només la coincidència onomàstica parcial —no oblidem que l'editor del SMP apareix sempre com a FRG, tant en la portada del llibre com en la major part de les referències biobibliogràfiques estudiades, mentre que tota la documentació referent a l'il·licità parla, sistemàticament, de Francesc Gonzàlez, suprimint «Ramon»—, la coetaneïtat, el caràcter de religiosos de tots dos i el fet d'haver estat escriptors més o menys ocasionals juga a favor de la identificació. Però, en realitat, sembla més congruent sostenir que, per una banda, va existir FRG, nom real de Vicent Claudi o bé pseudònim d'aquest, probablement valencià de la ciutat de València, jesuïta, traductor de l'*Abogado del Purgatorio* (1678) i vertader responsable de l'edició, al mateix temps que coautor destacat, del SMP, i que, per una altra banda, existí Francesc Gonzàlez, nascut a Elx en data posterior al 1646, casat el 1677 i que, l'any en què s'autoritzava la impressió del SMP —el 1686—, encara es trobava a Crevillent exercint com a notari si bé ja en portes de deixar ofici i muller per prendre l'hàbit dels descalços de sant Francesc, dels quals esdevindria provincial el 1710. Res no permet relacionar, de forma con-

tudent ni positiva, aquest darrer personatge amb l'autor del SMP: estranya, a més a més que, si l'autor n'és realment ell, un erudit tan minuciós com fou el pare mercedari Agustí Arques Jover (Cocentaina, 1734-València, 1808), destinat a Elx durant la segona meitat del segle XVII, en fer la biografia de l'abadessa sor Gertrudis de la Santíssima Trinitat —ex-muller de Francesc González— i parlar-hi del seu marit, no consigne entre les obres d'aquest l'apologia de sant Francesc Xavier que ens ocupa i que, al nostre parer, alguns autors han successivament atribuït de forma equivocada.¹⁶

II. LES COMPOSICIONS CATALANES DE FRG DINS EL SMP

1. PRESENTACIÓ

Com ja hem assenyalat, el SMP és un compendi de poemes de diversos autors de diferents punts de l'Estat espanyol,¹⁷ escrits en llatí, català i castellà, dedicats a celebrar encomiàsticament la figura de sant Francesc Xavier (1506-1562), deixeble i col·laborador decisiu de sant Ignasi de Loiola en la fundació i expansió de la Companyia de Jesús. La seua activitat principal es va desenrotllar a l'Orient i, més en concret, a l'Índia, on va establir la Companyia per encàrrec del papa Pau III. Va ser canonitzat, juntament amb el seu mestre Ignasi de Loiola, el 1622.

Els pressupòsits estètics i conceptuals d'aquest poemari s'inserixen de ple en la tradició de la literatura de certàmens i, més en concret, en el model tipològic que aquesta va adoptar durant el

16. Veg. *Noticia de la vida de la Venerable sor Gertrudis de la Santíssima Trinidad*, dins *Papeles para la historia de la Villa y Convento de Elche*, de fra AGUSTÍ ARQUES JOVER, sense paginació, Arxiu Històric Municipal d'Elx. La mateixa absència de referències documentals es dona en tots els repertoris franciscans que hem consultat i que fan referència a aquest il·licità.

17. Ultra en l'obra que ens ocupa, una nòmina completa de tots els autors pot consultar-se a F. MARTÍ GRAJALES, *op. cit.*

segle XVII.¹⁸ Els certàmens literaris nasqueren, com és sabut, a Tolosa el 1323, i amb ells s'inicià una fecunda tradició que, amb més o menys alts i baixos, s'estén fins als temps contemporanis. Però allò que ara ens interessa destacar és que, al segle XVII, aquests concursos van anar perdent autonomia en tant que convocatòries estrictament literàries i esdevingueren un element més dels molts que integraven el programa d'actes d'una festivitat o celebració fonamentalment religiosa, fos en honor de la Verge, d'un sant, etc. L'estètica literària establerta per aquests concursos siscentistes va arribar a fixar un vertader model que, sovint, transcendí els mateixos certàmens que l'havien produït; és per això que no resulta difícil trobar obres que, sense haver estat concebudes originàriament per a participar en aquesta mena de concursos, permeten ser incloses —en certa mesura, si més no— sota la denominació genèrica de «literatura de certamen».

Aquest sembla ser el cas del SMP, les composicions del qual, tot i que no ens consta que fossen destinades a participar en una justa poètica en honor de sant Francesc Xavier, perfilen un paradigma tipològic característic de la poesia de certamen siscentista. Tinguem present, a més a més, que aquest mateix sant i el mateix Ignasi de Loiola ja havien estat motiu del certamen celebrat a Girona el 1622, any de la seua canonització, i que el segon dels dos ho havia estat del que, el 1610, tingué lloc a la mateixa ciutat en ocasió de la seua beatificació.¹⁹ El SMP s'inscriu, doncs, dins el marc de la literatura apologetica de caire religiós i de filiació «certamentista».

Les composicions de FRG que inclou aquesta obra sumen un total de quinze: onze en català i quatre en castellà.²⁰ Les primeres són les que constitueixen l'objecte de l'inventari, descripció i breu caracterització literària que oferim tot seguit.²¹

18. Veg. RUBIÓ, *op. cit.*, II, pàgs. 121-142, i A. FERRANDO, *Els certàmens poètics valencians* (València 1983).

19. Cf. RUBIÓ, *op. cit.*, II, pàgs. 139-141.

20. Cf. F. MARTÍ GRAJALES, *op. cit.*, on tanmateix es pot observar algun error en relació a les pàgines en què figuren les composicions del nostre autor.

21. Les quatre composicions castellanes, que ara no ens interessen, són:

2. INVENTARI

Atès que cap d'aquests poemes no porta un títol concret —llevat de la referència al seu motle estròfic—, optem per designar-los per mitjà d'una numeració correlativa, que segueix l'ordre en què aquests apareixen en el llibre, i que incloem entre claudàtors, seguida del primer vers de cada composició —entre cometes— i de les pàgines que, respectivament, ocupen al SMP —entre parèntesis—:

- [1] «Digues, home de la terra» (56-57).
- [2] «Quin encontre tan galà» (80-81).
- [3] «El infern, desesperat» (89).
- [4] «El Sanct Christo per la mar» (104).
- [5] «Contra el maleyt esperit» (110).
- [6] «Voldria, Reyna perfecta» (117-118).
- [7] «La Mort, ab una corbella» (140).
- [8] «Prop de una peñya, a una roca» (157).
- [9] «Qui veu un camp polit de flors y plantes» (174-175).
- [10] «De misteri tinch de escriure» (219-220).
- [11] «Quant los regals del Cel tasta» (243-244).

3. ESTRUCTURES ESTRÒFIQUES

- [1] 60 versos distribuïts en 6 dècimes heptasil·làbiques de rima *abbaaccddc*.
- [2] 60 versos distribuïts en 6 dècimes heptasil·làbiques de rima *abbaaccddc*.
- [3] 70 versos distribuïts en 14 quintilles heptasil·làbiques de rima *abaab*.

«un soneto», en la pàg. XXI dels fulls preliminars (sense paginació); «un romance», en la pàg. 164; unes «endechas reales», en la 202; i unes «dècimas», en la 257. D'altra banda, al SMP podem llegir també composicions en català d'altres autors, com ara Juan Gerónimo Alegre, Vicente López, Juan Francisco Peregrí, Antonio Peñalva, Domingo Montalt, Cirilo Cebrián Morales i un poeta anònim de la ciutat d'Alacant.

- [4] 50 versos distribuïts en 5 dècimes heptasillàbiques de rima *abbaaccddc*.
- [5] 72 versos distribuïts en 18 redondilles heptasillàbiques de rima *abba*.
- [6] 60 versos distribuïts en 6 dècimes heptasillàbiques de rima *abbaaccddc*.
- [7] 60 versos distribuïts en 6 dècimes heptasillàbiques de rima *abbaaccddc*.
- [8] Romanç de 48 versos distribuïts en 12 unitats de 4 versos cada una, dels quals els tres primers són heptasíl·labs i el quart decasíl·lab.
- [9] 40 versos distribuïts en 5 octaves decasillàbiques de rima *ABABABC*.
- [10] Romanç de 64 versos distribuïts en 16 unitats de 4 versos cada una, dels quals els tres primers són heptasíl·labs i el quart decasíl·lab.
- [11] 40 versos distribuïts en 4 dècimes heptasillàbiques de rima *abbaaccddc*.

En resum: 6 composicions en dècimes, una en octaves, una en quintilles, una en redondilles i dos romanços que sumen un total de 634 versos i que palesen una inequívoca influència de la literatura castellana, la qual, amb el seu prestigi d'aleshores, anava desplaçant els esquemes estròfics genuïns de la tradició occitano-catalana. Fins i tot és més que probable que l'autor, a l'hora d'efectuar el còmput dels seus versos, seguira la convenció castellana, de tal manera que els heptasíl·labs i els decasíl·labs a què ens hem referit en la nostra descripció no foren per a ell sinó els octosíl·labs i els hendecasíl·labs, respectivament, de la convenció mètrica castellana.

4. MOTIUS ARGUMENTALS

- [1] Miracle en què, per intercessió del sant, un jugador de cartes deixa el joc en convertir-se la seua baralla en un exemplar del Breviari.

- [2] Miracle pel qual una muntanya queda dividida en dues parts per facilitar el trànsit franc d'una nau que navega per les aigües.
- [3] Victòria del sant sobre el dimoni, amb l'ajut de la Verge.
- [4] Prodigí pel qual Jesucrist aconsegueix vèncer una tempesta marina i arribar sa i estalvi a terra, amb la col·laboració fantàstica d'un cranc que el condueix en una carrossa de vidre.
- [5] Proposta de les armes útils per a vèncer el dimoni i segona victòria del sant sobre aquest.
- [6] Presentació de la Verge i el Nen Jesús com a artífexs, en última instància, de la condició santa i d'«elegit» de Francesc Xavier.
- [7] Victòria espectacular del sant sobre la Mort, a la qual mata; miracles de resurrecció efectuats per Francesc Xavier.
- [8] Elogi de la voluntat de sacrifici i d'acceptació plaent del martiri per part del sant.
- [9] Miracle pel qual Francesc Xavier salva de morir de set uns mariners en alta mar convertint l'aigua de mar en aigua dolça.
- [10] Miracle pel qual Jesucrist salva el sant de morir a l'Índia en mans d'infidels.
- [11] Nova apologia de la voluntat de sacrifici i mortificació del sant.

Tots aquests arguments són susceptibles, però, de ser agrupats en dos macroapartats: d'una banda, el que formen els poemes que relaten miracles o prodigis pròpiament dits, i, d'una altra banda, el constituït pels poemes que se centren més bé en la formulació de propostes ètico-morals basades en els codis de conducta del cristianisme més tradicional (voluntat de sacrifici, acceptació del patiment i del martiri...). La interrelació entre tots dos grups és, però, evident: el sant adopta unes pautes morals d'acord amb el model ètic «bo» i, en justa correspondència, Déu el premia amb

la facultat d'obrar miracles o prodigis d'una magnitud tal que arriba, fins i tot, a la victòria sobre el dimoni o sobre la pròpia mort.

5. ASPECTES BÀSICS PER A UNA CARACTERITZACIÓ LITERÀRIA

Dues són les grans coordenades que, a més a més de l'obvi caràcter religiós, defineixen aquestes composicions: el barroquisme, per una banda, i el «popularisme»,²² per una altra, amb el benentès que totes dues, lluny d'excloure's recíprocament, coexisteixen sovint en una mateixa composició, en contra del que, a primera vista, hom pogués imaginar. Tant l'un com l'altre paràmetre caracteritzen bona part de la poesia catalana de l'època, i això per raons perfectament explicables. En efecte, el barroquisme és el resultat de la cosmovisió i de l'estètica que aquesta suscita al llarg del segle XVII; el «popularisme», pel seu cantó, esdevé exigència poc menys que obligada si prenem en consideració el «receptor model» a qui anaven destinades aquestes obres i sobre el qual, en alguna mesura, hom pretenia influir: un públic bastant ampli i heterogeni, entre el qual no faltaria un bon nombre de gent senzilla que, al marge de gaudir amb major o menor intensitat amb tot aquell seguit de prodigis sobrenaturals del sant de torn i de prendre bona nota de la filosofia de la resignació —o d'altres propostes ètiques semblants— que els textos proposaven, requeria un vehicle comunicatiu que, si més no de tant en tant, apropara el sobrenatural a la seua realitat quotidiana tot convertint-lo en quelcom més pròxim, familiar i entenedor.

Entre els trets barrocs que presenten els nostres poemes podem destacar els següents:

- a) El conflicte dialèctic entre el Bé i el Mal (sant/dimoni)

22. «Robem» el terme al professor Antoni Ferrando, que el fa servir a l'article referenciat en la nostra nota 12; nosaltres l'emprem, però, amb una accepció més àmplia que abraça per igual no sols els continguts temàtics sinó també formulacions retòrico-estilístiques.

—[3] i [5]—, sant/mort —[7]—, que, sistemàticament, es resol amb el triomf del Bé.

b) Les formulacions antitètiques o paradoxals: «cadàver viu» ([2]: v. 13), «dia»/«nit» ([3]: vv. 69-70), «al mort dóna vida/i a la Mort dóna la mort» ([7]: vv. 49-50), «per dar a un home mort un Sanct la vida» ([8]: v. 16)...

c) L'univers semàntic tenebrista que reflecteix bona part del lèxic: plors, difunt, taüts, eixit de la llosa, sospir, borrasques, bram de la mar, infern, dimoni, Belcebú, guerra, trons, mort, corbella, grillons, juí final...

d) L'univers semàntic màgico-prodigios que palesen, per exemple, la fantàstica carrossa cristallina que trasllada Jesús per la mar, arrossegada per un cranc ([4]), o les penyes que ploren ([2]), entre d'altres.

e) L'ús freqüent de les denominades «figures patètiques» com ara la prosopopeia, la hipèrbole, l'apòstrof, la imprecació, les interrogacions i les exclamacions retòriques..., que atorguen a les composicions un evident to ampullós i grandiloqüent.

f) La presència, per bé que tòpica i migrada, d'unes solucions lèxiques i metafòriques de clara intenció ornamental: draps de ras ([1]: v. 24), or, plata ([1]: v. 26), perles plora ([2]: v. 8), marbre ([2]: v. 24), desert de plata ([2]: v. 41), carrossa ([2]: v. 44), carrossa de cristall ([4]: v. 8), cel ple d'esteles, sol, lluna ([3]: vv. 66-70), muralles de perles ([4]: v. 21), perla preciosa ([4]: v. 39), les perles dels seus ulls ([8]: v. 23), corona de robins ([8]: v. 48), camp polit de flors i plantes ([9]: v. 1), dolces harmonies ([9]: v. 6), taula cristallina ([9]: v. 33), rosà, gesamí ([10]: vv. 29-31), coral ([10]: v. 64), rosa ([11]: v. 9)...

Quant als trets que hem denominat «popularistes», cal assenyalar:

a) La utilització de lèxic i d'expressions col·loquials: «este Sanct canonitzat, / meravellós hasta el pèl» ([2]: vv. 53-54); «lo féu fugir més que al trot» ([3]: v. 27); «y si el Sanct bastó portà / lo dimoni portà azot» ([3]: vv. 29-30); «una groga [referint-se a la mort] / que està així de menchar terra» ([7]: vv. 9-10); «et podré donar matraca» ([7]: v. 25)...

b) L'ús freqüent de comparacions de caire popular i, fins i tot, en alguna ocasió grolleres: «com mal gra que es fa en la si-cha» ([5]: v. 14); «com brut escarabat» ([5]: v. 15); «flacs com uns fideus» ([7]: v. 17); «so fort com una roca» ([11]: v. 19).

c) Ús d'algun refrany: «chamay partixques peres / en aquells machors que tu» ([3]: vv. 39-40).

d) Tendència a la presentació personificada d'éssers abstractes o sobrenaturals amb l'inequívoc propòsit d'apropar-los al món de la gent senzilla (veg. [3], [5], [7]..., *passim*). Aquest ús específic de la prosopopeia assoleix les màximes fites en casos com aquell en què assistim a una vertadera brega de carrer on el dimoni propicia bastonades al sant, mentre que la Verge, en defensa d'aquest, no s'està de propinar uns bons assots al maligne. Ens imaginem que escenes com aquestes devien fer les delícies dels receptors.

III. PER CLOURE

La figura i l'obra que acabem de presentar no semblen posseir, per si mateixes, un pes literari gaire gran. Així ho palesa el fet de la dedicació ocasional a les lletres de FRG i el vol força limitat de les seues composicions incloses al SMP; a més, aquestes s'insereixen de ple en el model tòpic propiciat pels certàmens de caire religiós que monopolitzen una bona part de la creació literària valenciana en llengua pròpia al llarg del segle XVII. Tanmateix seria injust oblidar el fet que apropar-nos a les personalitats i a les obres d'autors com aquest —dels quals molt sovint només disposem de les notícies irregulars proporcionades pels repertoris bibliogràfics valencians— és una de les maneres més consistents de contribuir a escriure, amb fonaments positius, la història —magra i escadussera, certament— de les lletres catalanes al País Valencià durant el Sis-cents i, en general, durant la Decadència. Una tasca, ben segur, no gaire atractiva des del punt de vista de la «monumentalitat»

literària dels productes, però, sens dubte, indispensable des d'un propòsit «documental», no ja sols literari sinó també lingüístic i històrico-social.

RAFAEL ALEMANY I FERRER - GABRIEL SANSANO

APÈNDIX *

[3]

Del licenciado Francisco Ramon González,

Quintillas valencianas

El infern, desesperat,
ab bastons descomunals,
es pensa aver-lo afrontat,
mes nunca es veu més honrat

5 Xavier que entre cardenals.

Com va veure que tant gusta
de portar un negre al coll
y d'este pes no disgusta,
al Sanct carrega de fusta,

10 que en les forces no era moll.

«No tinch pesar, sí plaer
d'esta fusta, que m'incita
ser agraït y de he fer [*sic*]
a Déu del cel verdader

15 la fàbrica de una hermita.

Pega fort que yo so peñya,
bé em pots fer, dimoni, estelles,
que sent pedra, ella se empeñya,
per a encendre aquesta lleña,

20 a donar a colps centelles.

No em causarà turbació,

* La transcripció d'aquests dos poemes és absolutament fidel al text original, excepció feta de les regularitzacions que afecten l'ús de *u* / *v*, majúscules, accentuació, els diversos signes diacrítics i de puntuació —l'apòstrof només el fem servir quan del seu ús no se'n deriva la supressió d'algun grafema vocàlic— i la unió i separació de paraules.

- si porte al coll lo rosari,
 de l'infern la confusió;
 y no tem vostre bastó
 25 si yo tinch lo del Calvari.»
     Encara que el maltractà,
 lo féu fugir més que al trot
 la Verge quan arribà;
 y si el Sanct bastó portà,
 30 lo dimoni portà azot.
     El President li va dir:
 «Digues, dimoni malvat,
 ¿com així te han fet fugir,
 que, en lloch de a Xavier ferir
 35 te en vens en lo cap trencat?»
     Respon: «Que poch consideres
 tu, que em reprehens, Bersebú,
 un refrañy que és bé saberes:
 que en chamay partixques peres
 40 en aquells machors que tu.
     Aquella Dona garrida
 em maltratà com un perro,
 y en sa vara me ha pres mida,
 y, sent al món tan florida,
 45 per a mi és estat de ferro.
     Si diuen tots en la terra,
 llança flames com un sol,
 y que tot lo Infern aterra,
 y el Cel li achuda en la guerra,
 50 què ha de fer un caragol?
     ¿No sabs tu que aquella Dona,
 que te els peus calçats de plata,
 que sa veu així com sona
 nos espanta, perquè trona,
 55 y ens te baix de la sabata?
     Defensant-lo esta doncella
 dels bastons en son retret,
 com viu que no feyen mella,
 yo diguí, puix pot més ella,
 60 asò es batre en ferro fret».
     Xavier en esta baralla,
 com tingué en la Verge sort
 derrocà aquella canalla,
 trapichant-la com a palla,
 65 y el dimoni es quedà mort.

Y el Cel en esta porfia,
 ple de esteles, molt garrit,
 li donà en Jesús Maria,
 lo Sol etern per a el dia,
 70 la Lluna per a de nit.

[4]

Del licenciado Francisco Ramon González

Dézimas

El Sanct Christo per la mar,
 com segur se pasechava,
 la borrasca es retirava
 perquè es féu de respectar.
 5 Posa's la aygua a tremolar,
 mirant son Déu en tal pena,
 mes a l'instant se serena,
 puix féu carroza de crestell,
 lo cranc serví de cavall,
 10 y el tirà fins a la arena.
 Admiració causa tal,
 que un brut a Déu reconeix,
 y lo que féu este peix
 no faria un racional;
 15 no es pot pensar força igual,
 puix, alegre com qui baila,
 en ninguna roca encalla,
 y en ses espatles, qui el ves,
 del cel y terra lo pes
 20 portava com una *palla*.
 De perles entre muralles,
 com los claus reconegué,
 per aferrar-los digué:
 «Assí porte yo tenalles».
 25 Tingué en los peixos baralles,
 sobre qui avia de portar
 la Creu, mes los féu callar
 dient: «No hacha més qüestió,
 perquè em toca a mi, que so
 30 escolà de tot lo mar».

- Christo a la placha arribà,
sense perill, ab gran sort,
mes, com era segur port,
ell mateix se assegurà:
- 35 la llengua de aygua ho cantà,
que la tocà y féu gloriosa,
lo mar tenint-la estuchada,
que avia de ser tancada
aquella perla preciosa.
- 40 Mes en este cas diria
que el cranch, anant per son peu,
fonch achuda y Cirineu,
portant la Creu aquell dia.
Gran acció! Que valentia!
- 45 Per a el món tan nomenada,
quede en memòria estampada,
cante la fama ab trompa,
que la té perquè no es rompa
en les conches señalada.

